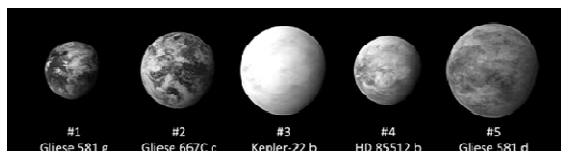

Intelligent liv i Universum – Är vi ensamma?

Föreläsning 3: Exoplaneter & beboeliga zoner

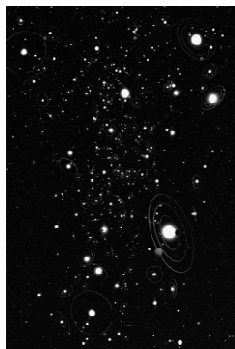
Upplägg

- Exoplaneter
- Beboeliga zoner
- Faror för vår typ av liv

Davies: Kapitel 1 & 2 + Kapitel 3 översiktligt

Exoplaneter

- Exoplanet: Planet utanför vårt eget solsystem, vanligtvis i omloppsbanan kring någon annan stjärna
- Den första exoplaneten upptäcktes 1988/1992 (omstritt)
- Idag har nära 800 exoplaneter bekräftats & flera tusen kandidater upptäckts

Detektionsmetoder

- Direkt metod:
 - Planetdetektion genom blockering av moderstjärnans ljus
- Några indirekta metoder:
 - Astrometriska metoden
 - Dopplermetoden
 - Fotometriska metoden (eng. transit method)
 - Mikrolinseffekter

Direkt observation

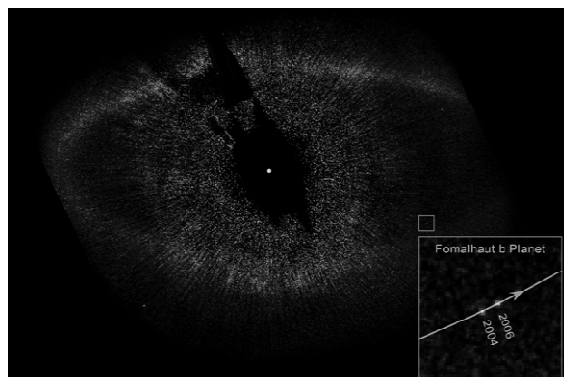
Problematiskt, eftersom ljuset från en stjärna är ohyggligt mycket starkare än ljuset från dess planeter
→ Måste blockera ljuset från stjärnan för att se dem

Kan i nuläget lyckas om:

- Planeten är stor
- Planeten ligger på stort avstånd från sin moderstjärna
- Planeten är ung och het (utsänder infraröd strålning)

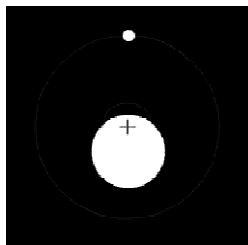
Omstridd detektion: Formalhaut b

Astrometriska metoden I

Astrometriska metoden:

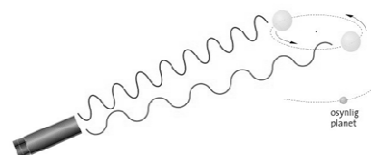
Stjärnan och planeten rör sig kring systemets gemensamma tyngdpunkt. Metoden går ut på att mäta stjärnans rörelse runt denna punkt, vilket kräver teleskop med extremt bra upplösning

Dopplermetoden I

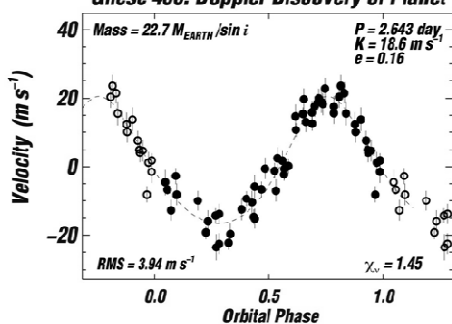
Dopplermetoden:

Rörelsen kring systemets tyngdpunkten orsakar också ändringar i radialhastigheten (genom Dopplereffekten). Hastigheten beror på planetmassan, stjärnmassan och planetens avstånd från stjärnan.

Dopplermetoden II

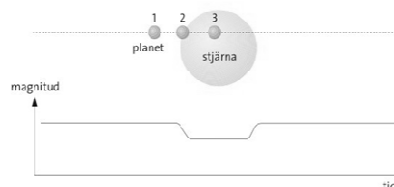
Gliese 436: Doppler Discovery of Planet

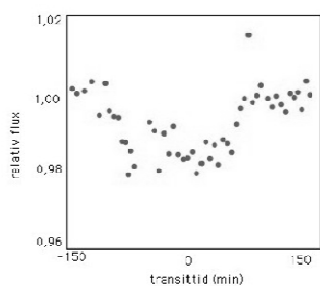
Fotometriska metoden

Fotometriska metoden (eng. transit method):

Om planeten passerar framför stjärnan, förmörkas stjärnan. Man kan bestämma den s.k. transittiden ur magnitutförändringen.

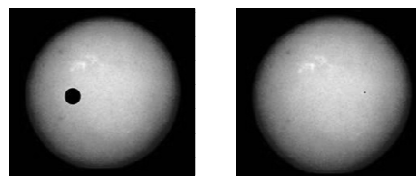

Exempel på ljuskurva

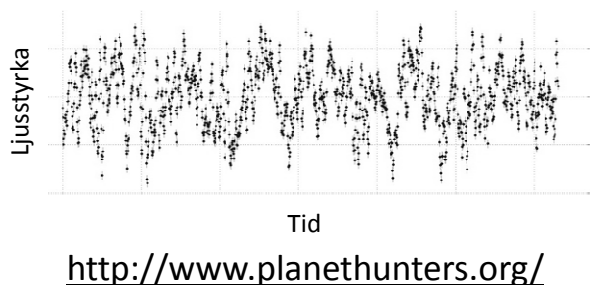
Fotometriska metoden ger många kandidater, men ljusförändringar kan även bero på annat än planeter → Uppföljning med andra metoder krävs

Stora planeter lättare att hitta än små

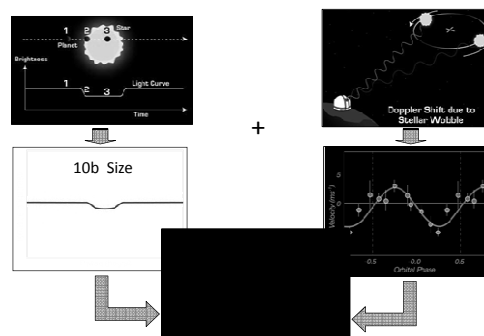

De flesta planeter som upptäcks med fotometriska metoden, Dopplermetoden eller astrometriska metoden är gasjättar – men är det för att jordlika planeter är sällsynta, eller bara svårare att hitta?

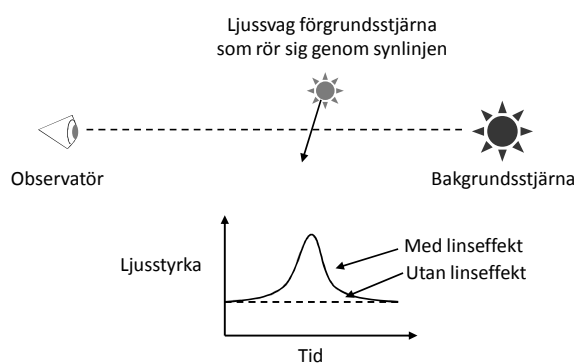
Alla kan hjälpa till!

Kombination av Dopplermetod och fotometrisk metod → Densitet

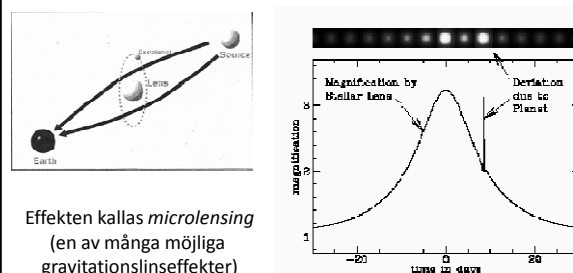

Gravitationslinseffekter I

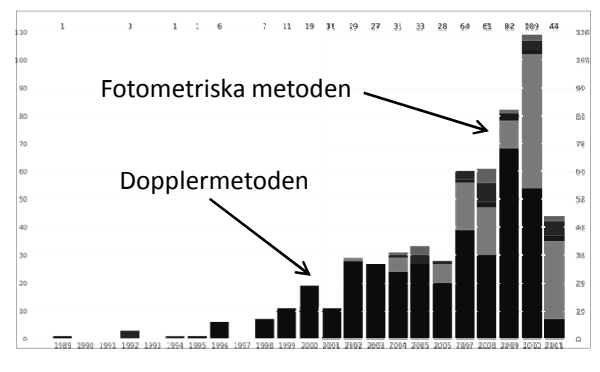
Gravitationslinseffekter II

Om förgrundsstjärnan åtföljs av en planet får man ytterligare toppar i ljuskurvan

Effekten kallas *microlensing* (en av många möjliga gravitationslinseffekter)

Detektionsstatistik I

Detektionsstatistik II

- Största antal upptäckta planeter i exoplanetsystem: 6 (2 system)
- Det närmaste exoplanetsystemet: 10.4 ljusår (Epsilon Eridani)
- Lättaste exoplaneten: 2% av jordens massa
- Längst omloppstid: 876 år
- Kortast omloppstid: 5,8 timmar

De flesta exoplaneterna som upptäckts hittills har högre massa än Jorden och ligger (relativt sett) närmare sin moderstjärna → högre ytttemperatur

Liknar några exoplaneter jorden?

Exempel: HD 85512 b:

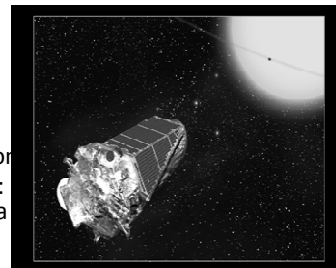
- 24 ljusår bort
- Minst 3.6 ggr mer massiv än jorden
- Upptäckt med Dopplermetoden
- Omloppstid: 54 dagar
- Moderstjärnan mindre och svalare än solen
- Ytemperatur kan vara kring 25 °C → Kan ha flytande vatten

Konstnärlig tolkning av HD 85512b

Rymdteleskopet Kepler

- Använder fotometriska metoden
- Avsaknaden av störande jordatmosfär ger överlägsen precision
- Status 9 sept 2012: Ca 2300 potentiella exoplaneter upptäckta & 77 bekräftade

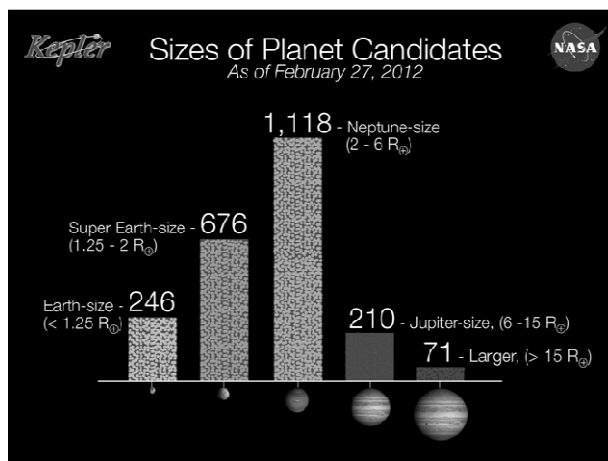
Kepler-teleskopet, i rymden sedan 2009 (uppskjutet av NASA)

Några av Keplers höjdpunkter

- Första dubbelstjärnorna (2 system) med planeter upptäckta ("Tatooine")
- Första planeterna i jordens storlek upptäckta (men täthet och temperatur annorlunda)

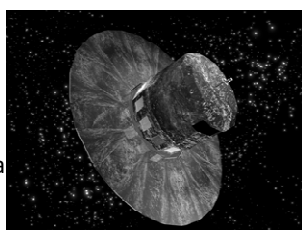

Tatooines dubbelsolar i Star Wars

GAIA

- Använder fotometriska metoden och astrometriska metoden
- Lennart Lindegren (Lund) är en av förgrundsgestalterna
- Förväntas skjutas upp av ESA under augusti 2013

Den beboeliga zonen I

(Cirkumstellära) Beboeliga zonen :
Den zon kring en stjärna där planeter med flytande vatten på ytan kan finnas

Synonymer:

- Life zone
- Goldilocks zone
- Liquid water belt

Den beboeliga zonen II

Zonens storlek beror bland annat på:

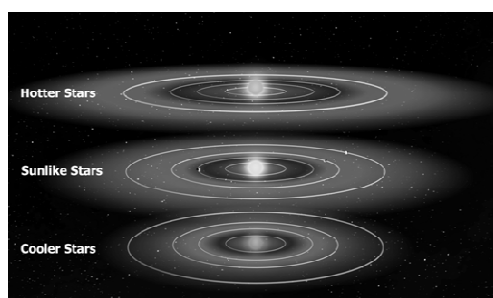
- Planetens avstånd från stjärnan
- Stjärnans massa och utvecklingsstadium
- Planetens atmosfärstryck
- Växthusprocesser i planetatmosfären
- Planetens albedo

Vårt solsystems beboeliga zon

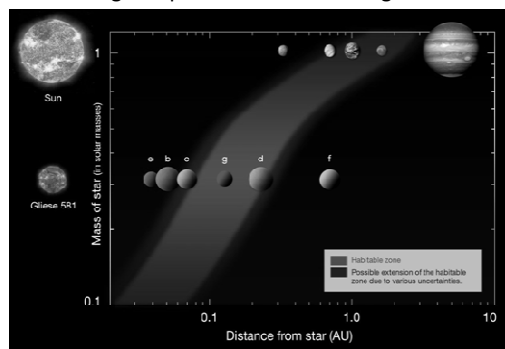

Uppskattning: Zonen sträcker sig mellan 0.6-1.3 astronomiska enheter från solen. Mars bana ligger mestadels innanför zonen, vilket stödjer hypotesen att Mars en gång haft flytande vatten.

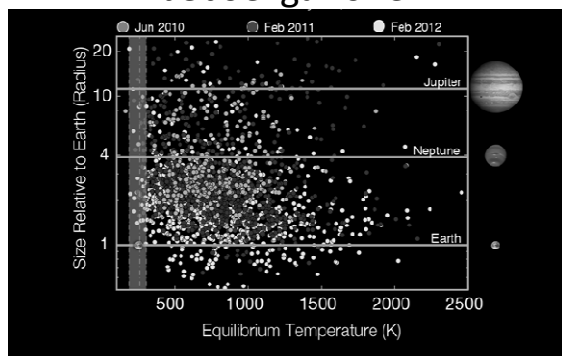
Beboeliga zonens beroende av stjärnans temperatur

Gliese 581 – ett av de mest lovande exoplanetsystemen vad gäller planeter i den beboeliga zonen

Keplers upptäckter i den beboeliga zonen

Grov uppskattning utifrån Keplers data

Ca 1-10% av alla solliknande stjärnor i Vintergatan har en jordlik planet i sin cirkumstellära zon
→ ~ 1-10 miljarder sådana planeter i Vintergatan

Osäkerheterna är dock stora - Ännu har ingen perfekt jordanalog (samma storlek, samma täthet, samma temperatur) hittats

Om sannolikheter

Klassiskt tankefel:

A: "Det finns 1 miljard planeter i Vintergatan som i någon mening liknar vår jord"

B: "Ja, men då är det ju *självklart* att det måste finnas intelligent liv på andra platser än här"

Vad är det egentligen för fel med detta?

Om sannolikheter II

Mer extremt exempel:

A: "Det finns 1 miljard planeter i Vintergatan som i någon mening liknar vår jord, *och åtminstone 100 miljarder galaxer i universum*"

B: "Ja, men då är det ju *självklart* att det måste finnas intelligent liv på andra platser än här"

Är detta också fel?

Brister i definitionen av beboeliga zonen

- Utgår att allt liv är vattenbaserat (möjligheten till liv i ex. flytande metan eller ammoniak ignoreras)
- Tar inte hänsyn till flytande vatten under fast yta (ex. Jupitermånen Europa)
- Tar inte hänsyn till phase/tidal locking

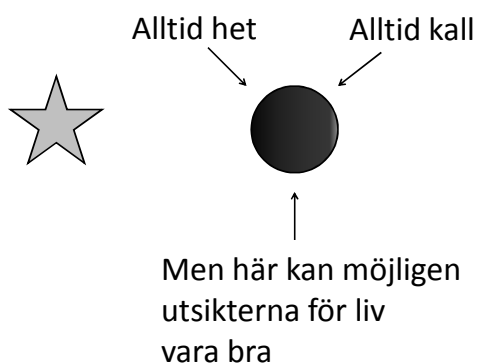
"Phase/tidal-locking" av månar

Många månar deformeras en aning av dragningskraften från sin moderplaneter. Detta påverkar månens egen rotation och leder tillsist till en situation där månen hela tiden vänder (i stort sett) samma sida mot planeten.

Exempel: Jordens måne

"Phase/tidal-locking" av planeter

Den galaktiska beboeliga zonen

Galaktiska beboeliga zonen :

Den region av skivgalaxer som anses gynnsam för förekomsten av liv

Kanske 15000 ljusår bred i Vintergatans fall

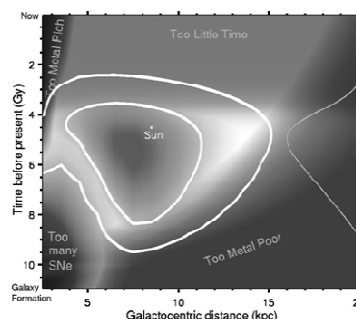
Observera: Detta är ett mindre välutforskat fält, och alla håller inte med om att en sådan zon enkelt låter sig definieras!

Den galaktiska beboeliga zonen II

Vad som definierar zonen:

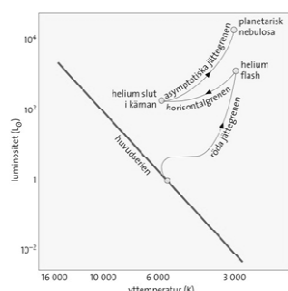
- Metallfördelningen ej jämn i Vintergatsskivan - För att bilda planeter måste moderstjärnan ha en viss mängd tunga grundämnen ("metaller") till sitt förfogande
 - För få metaller → Jordlika planeter kan inte bildas
- Viss tid krävs för uppkomsten av komplext liv (4 miljarder år?)
- Närhet till supernovor (kraftig stjärnbildning i det förflutna) är farligt för vår typ av liv

Den galaktiska beboeliga zonen III

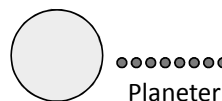
Astronomiska faror för vår typ av liv I: Solens begränsade livslängd

- Om 1 miljard år har solens temperatur ökat tillräckligt för att flytta den beboeliga zonen utåt i solsystemet → Jordens hav ångar bort

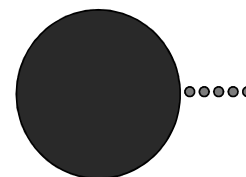

Astronomiska faror för vår typ av liv I: Solens begränsade livslängd

Solen idag

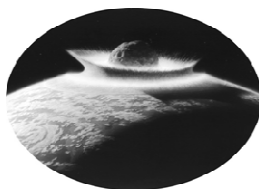
Solen som röd jätte

- Om ca 5 miljarder år sväller Solen upp och blir en röd jätte → Merkurius, Venus och Jorden hamnar sannolikt inuti (om vi inte ändrar jordens bana)

Astronomiska faror för vår typ av liv II: Nedslag av stora himlakroppar

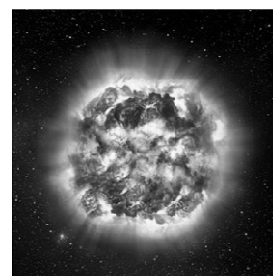
- Nedslag av asteroider stora nog att kraftigt rubba ekosystemet (t.ex. utrota dinosaurierna) tros ske med ~100 miljoner års mellanrum

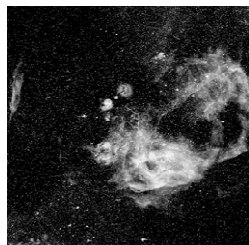
Websida för beräkning av nedslagseffekter:
<http://impact.ese.ic.ac.uk/ImpactEffects/>

Astronomiska faror för vår typ av liv III: Supernovor

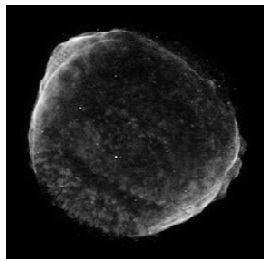
- Vissa stjärnor exploderar som supernovor vid slutet av sin livstid
- En supernova som exploderar inom ~30 ljusår från jorden kan förstöra ozonskiktet så att skadlig strålning släpps igenom
- Uppskattning: En explosion inom 30 ljusår en gång på 240 miljoner år

Rester efter närbelägna supernovaexplosioner

Velas supernovarest –
exploderade ca 10000 f.Kr
Avstånd: 800 ljusår

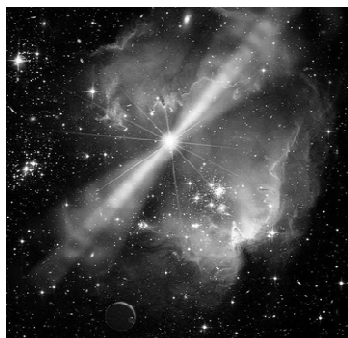

SN 1006 – exploderade
1 maj 1006 e.Kr
Avstånd: 7200 ljusår

Astronomiska faror för vår typ av liv IV: Gammablixtar

- Kortvariga men otroligt kraftfulla utbrott av gammastrålning (~0.1-30 s) som detekteras ca 1 gång om dagen
- De flesta kommer från avlägsna galaxer och är harmlösa
- En sorts gammablixtar skapas när mycket massiva stjärnor dör, och materia skjuts ut i två strålar (jets)
- En gammablixt i Vintergatan skulle ge effekter som är snarlika en supernova, men risken att man ska hamna i "dödsstrålarnas" väg uppskattas vara liten jämfört med andra kosmiska hot

Gammablixtens "dödsstrålar"

Är vi förlorare i det kosmiska lotteriet?

Chansen att hamna i vägen för en gammablixts strålar må vara liten, statistiskt sett, men stjärnan WR104 i Vintergatan kan möjligen explodera som en gammablixt och troddes tills nyligen vara riktad rakt mot oss!

